

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ל"ד
תשע"ב
מחבר 405

תפילת העמידה – על הצדיקים

בוראם ופועלם למען שמו, וכדברי הרמב"ן במכירת הבכורה, שכל אבותינו עשירים היו, וכולם באים מאומות העולם להקביל פניהם וכל אשר עשו ה' מברכם במאה שערים. אך טוב וחסד ירדפום כל ימי חייהם ושבתי בבית ה' לאורך ימים. כן יוסף והשבטים, משה ואהרן, דוד ושלמה, חזקיהו, מרדכי ואסתר, החשמונאים והתנאים הקדמונים בני הבית. אך בימות החורבן גלתה ממנו שכינה והסתר פנים בא לנו. תחת "יאר ה' פניו אליך" – "יסתר ה' פניו אליך"; תחת גילוי שכינה – גלות שכינה. החל מחורבן הבית יותר ויותר נשאלת בתלמוד שאלת צדיק ורע לו, כגון הרוגי מלכות, כגון רבה, כגון כל ישראל בימי גלות אלפיים.

לכן נתקנה ברכה זו לימי הסתר פנים, להתכוון לימינו ששוב אין צדיק וטוב לו. ישראל מבקשים בתפילה זו שיהמו נא רחמיק על אותם צדיקים כדי שלא נבוש, כשישאלו אותנו אומות העולם "איה אלוקיכם, ואיה שכרכם?"

הטעם שעל חסדך נשענו, היינו חיזוק האמונה, קיים על ידי ראית השכר כאן בהאי עלמא וניפוץ האמונה אצל ההמון היא השחתת הצדיקים.

אמנם הצדיקים עצמם לא רואים בדבר עונש כלל ולא הסתרת פנים, אלא בגרות טבעית של עם ישראל שאינם זקוקים לשכר כאן בעולם הזה. אמנותם איתנה גם כשרע לצדיק. לכן הצדיקים עצמם לא מתפללים, אלא התפילה היא בלשון המון העם על הצדיקים. הצדיקים עצמם מתכוונים לעולם הבא, לא שחוששים הם שלא יקבלו את שכרם, אלא הדגש הוא על "בוטחים בשמך באמת". שאין להם צורך בראיית השכר כאן בעולם הזה, אלא סמוכים ובטוחים בצדק של קונם. כל אחד בדרגתו יכוון את הכוונה כפי אמנותו ועומק ביטחונו.

הדבר מסביר גם את הסיום לנוסח ספרד ועדות המזרח "כי בך בטחנו". אם אנו מבקשים להיות כמו הבוטחים בשמך באמת מה שייך להכריז שאנו כבר כאלה? אלא שיש כאן שני נוסחים שלובים ואחוזים: נוסח העם ונוסח הצדיקים שנארגים יחד לנוסח אחד, שהרי התפילה היא לשון רבים ובשם רבים.

לסיכום: עניין ברכה זו הוא תפילה לחיזוק האמונה והביטחון בקב"ה, כאשר הבינוניים שבישראל אמנותם על ידי השכר בעולם הזה כשם שהיה בימי עבר, ואילו הצדיקים על ידי השימו את כל יהבם על הקב"ה, על ידי התבוננות במושכלות. זהו השכר הטוב שיזכה אליו הצדיק להיות נשען ומובטח באמונתו.

הרב איתן זן בר

ר"מ בכולל אורות יעקב (קמפוס רחובות)

הברכה הי"ג בתפילת הלחש היא (בנוסחים השונים):

על הצדיקים ועל החסידים ועל שארית עמך בית ישראל ועל זקניהם [ועל זקני שארית עמך בית ישראל ועל פליטת וכו' – נוסח ספרד (ספ)], ועל זקני עמך בית ישראל – נוסח אשכנז (אש'') ועל פליטת בית סופריהם [פליטת סופריהם – אש''] ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא [אש' – ללא נא] רחמיק ה' אלוקינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמהם ולעולם [לעולם – אש''] לא [ולא – אש''] נבוש כי בך בטחנו ועל חסדך הגדול באמת [ובתמים – ספ''] נשענו [אש' – ללא: כי בך בטחנו ... נשענו] ברוך אתה ה' משען ומבטח לצדיקים.

משמעות הברכה

ראויים הם הצדיקים לחסד ולרחמים בעבור שעשו את רצון קונם. אמנם בתלמוד קידושין מובא באלישע בן אבויה שהיה צופה באחד מישראל שהיה מוריד לאביו גוזלות ומקיים כיבוד הורים ושילוח הקן, שבשניהם הבטיח הכתוב אריכות ימים, ובירידתו נשמת, נפל ומת. מיד נעשה לאחר. אולם אם היה יודע מה שדרשו חז"ל, ששכר מצוות בהאי עלמא ליכא, לא היה משתבש. מכל זה משמע שאין דרכם של הבריות ליטול שכרם בעולם הזה, אלא נוטלים אותו בעולם הבא.

אם כן, מה משמעותה של תפילה זו? הרי אין שכר בהאי עלמא, ואם תאמר שהתפילה לעתיד לבוא, מה טעם יש לבקש דבר הברור מאליו? וביתר שאת תמוה, שהרי לימדו אותנו חז"ל בברכות שבחיר האומה, משה רבנו, ביקש מהקב"ה "הודיעני נא את דרכך", שביקש להבין מפני מה יש צדיק ורע לו, צדיק וטוב לו, רשע ורע לו, רשע וטוב לו. הרי שהנהגת הקב"ה "אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא" – רק בעולם הבא. אבל בהאי עלמא צדק ליכא. שכרם של הצדיקים צפון להם לעולם הבא; שם מחוזות הצדק, השכר וגילוי שכינה, ואילו עולמנו עולם מצומצם, צדק מצומצם, ברכת ה' בצמצום, וכל הטוב שבו ממוזער ומוסתר.

עוד למדנו (מסכת מועד קטן כז ע"א) שרבה רב חסדא שניהם צדיקים גמורים וגורלם שונה בתכלית. בבית רב חסדא שישים שמחות, ובבית רבה שישים אבלויות; בבית רב חסדא אריכות ימים של תשעים ושתיים, ואילו רבה חי ארבעים; רב חסדא זכה לעשירות ואילו רבה ביתו מבוער מכל מזון. אין זאת כי "בני חי ומזוני" לא בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא – עולם המזל, הרולטה הקוסמית היא זו שחורצת גורלות.

כל הקושיות מתפוגגות כלא היו כשרואים אנו את גורלם של אבותינו, הצדיקים, היראים עושי רצון

פרשת פסח שני והרצון להתקרב אל ה'

בפרשתנו מתוארת בקשתם של טמאי המתים לעשות את הפסח. משה, שלא ידע את הדין במקרה זה, משיב להם: "עמדו ואשמעה מה יצווה ה' לכם" (במדבר ט, ח). רש"י מוסיף: "אשרי ילוד אישה שכך מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה".

את אותה סיטואציה מצאנו בפרשת בנות צלופחד (במדבר כז, א-יא). אנשים מסוימים ניגשים אל משה ומבקשים דין, ומשה אינו יודע להשיב להם. גם שם נאמר (שם כז, ה): "ויקרב משה את משפטן אל ה'", אך בניגוד לשבח שמשבח רש"י את משה בפרשת פסח שני, כאן הוא אומר: "נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר 'והדבר הקשה תקריבון אלי'".

מדוע בפרשת פסח שני רש"י מפרש את פנייתו של משה אל ה' כדבר חיובי ומשבחו בצורה בלתי רגילה, ואילו בפרשת בנות צלופחד רש"י רואה באי ידיעתו של משה את הדין כפירעון על חטא הגאווה?

הרב אברהם ריבלין, המשגיח של ישיבת כרם ביבנה, מסביר שבפרשת פסח שני שאלת הטמאים הייתה שאלה לא טריוויאלית, משה לא היה אמור לדעת אותה. לכן כאשר הוא צריך "פוסק", ומשום שיכול לפנות ישירות אל הקב"ה, הרי זו זכות גדולה. לכן רש"י משבח.

לעומת זאת, שאלתן של בנות צלופחד היא שאלה לגיטימית ביותר: מה הדין במקרה שהאב לא השאיר אחריו יורשים זכרים? כיוון שמשה לא יודע את התשובה לשאלה פשוטה זו הרי זהו גנאי גדול. לכן רש"י מפרש שנתעלמה ממנו הלכה.

בפרשת פסח שני אנו רואים גם מקרה מופלא: בעקבות בקשתם של הטמאים להיות כלולים בתוך עם ישראל ולקיים עמם את הפסח, מחדש הקב"ה הלכה המאפשרת לטמאים לקיים את הפסח כהלכתו. לכאורה, אם האנשים הטמאים לא היו מבקשים לא הייתה מתחדשת הלכה זו. בעקבות עיון בהלכה המחודשת הזו, וכן במדרש המובא בתחילת פרשתנו, נוכל להגיע לתובנות עמוקות גם לגבי חיינו:

בתחילת הפרשה רש"י מביא מדרש:

למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים? לפי שכשראה אהרון חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבוטו. אמר לו הקב"ה: חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות. המשותף לאנשים הטמאים ולאהרון הוא, שעל אף שאין הם נכללים בציווי הניתן על ידי ה', בין אם זה להקריב את קרבנות הנשיאים בין אם זה לקיים את הפסח, הם רוצים להיות שותפים בקיום דבר ה'. אין הם מוותרים על הזכות הגדולה של עשיית מצווה אף על פי שמן הדין הם פטורים ממצווה זו. בשני המקרים אנו רואים את היענותו של ה' לכמהיה הגדולה של המבקשים לקיים את דברו. ניתן ללמוד מכך כלל גדול: אדם צריך לשאוף לקרבת אלוקים ולקיום מצוותיו גם כאשר אינו מחויב כלל במצווה.

עד כה ניתן היה לחשוב שהמצוות הן רק "כפיית הר כגיגית", אלא שבסיפור פסח שני אנו מגלים שיש צד נוסף: הרצון לקיים המצוות מתוך רצון חופשי.

הגרי"ד סולובייצ'יק, במסתו "וביקשתם משם"¹, מסביר את הצורך בשני צדדים אלו. מצד אחד, הצורך בכפיית המצוות: האדם, שהגיע לידי הכרת אלוקים רק מתוך תודעתו האישית הפנימית, ולא הרגיש בצבת האונס הגילויי המכריחו להסתגל לחוק ומשפט [...] מסוגל להקדיח תבשילו ברבים. זוהי הטרנדיה של האדם המודרני, שבמקום להשתעבד אל אלוקים, מנסה הוא לשעבד את אלוקיו לצרכיו היום-יומיים.

לעומת זאת יש צורך חשוב בעבודה מתוך רצון חופשי, כמו בפרשת פסח שני: "מצד אחר [...] האדם צריך לעבוד את בוראו לא רק מתוך הרגש כפייה [...] אלא [גם] מתוך רצייה ושאיפה ספונטניות, עשירות הגוונים והמשמחות את הלב". נמצאנו למדים שעלינו לעבוד את הבורא לא רק מתוך הציווי האלוקי, אלא אף מתוך רצון חופשי ושמחה.

בן אוהבי,

סטודנט בהתמחויות לתנ"ך ולתושב"ע,
ואברך בכולל אורות יעקב

מחנכים באמונה

הרב יהודה לייב פישמן מימון
תרל"ו-תשכ"ב (1875-1962)

בועז פולצ'ק

"העבודה החינוכית הזאת שאנו חפצנו בה צריכה להיות דתית-לאומית, עברית מקורית, שורשית, מסורתית, באופן שנוכל לחנך לנו דור מלא אהבה לאומה ולארצה ואמונה באלוקי האומה ובתורתה" (הרב פישמן, התור, ט"ו בטבת תרפ"ט).

הרב פישמן מימון נולד בבסרביה לאביו ר' אברהם אלימלך פישמן. עוד בצעירותו התקרב הרב פישמן לתנועת חובבי ציון, ניהל פעילות ציונית בערי דרום רוסיה ואף נעצר בשל כך. יותר מכל השפיע עליו הרב יצחק יעקב ריינס. יחד עם הרב ריינס לחם למען הקמתה של תנועת "המזרחי" והיה ממשותפי אספת היסוד של "המזרחי".

עלה לארץ ב-1913 והתיישב בתל אביב. במלחמת העולם הראשונה גורש בידי הטורקים מהארץ, כדין כל הנתונים הרוסיים, ועבר לארצות הברית. עם שובו ב-1919 עמד בראש תנועת "המזרחי" בארץ ישראל וערך את עיתון "התור" שהופיע בעריכתו במשך חמש עשרה שנה. משנת 1935 היה הרב פישמן מימון חבר בהנהלת הסוכנות היהודית. ב-1936 ייסד את "מוסד הרב קוק". הוא מילא תפקיד מרכזי בהקמת הרבנות הראשית לארץ ישראל וכיהן כיו"ר בכל ועדות הבחירות לרבנות הראשית עד שנת חייו האחרונה.

בהכרזת העצמאות ישב הרב פישמן מימון לצדו של דוד בן-גוריון ובסיום ההקראה בירך בקול את ברכת "שהחיינו". לאחר קום המדינה שימש כשר הדתות הראשון בממשלת ישראל הראשונה, אך לאחר מכן התפטר מהממשלה על רקע משבר בנושא החינוך במחנות העולים, בעיקר בנושא זרם החינוך שאליהו יושוכו עולי תימן.

במשנתו החינוכית הדגיש את חשיבות הבקיאיות וההתרחקות מפלפול. הרב פישמן מימון עצמו היה בעל ידע עצום בספרות המקורות של עם ישראל לדורותיה. ספרייתו הפרטית כללה מעל לארבעים אלף ספרים, היו בה כתבי יד רבים ונדירים והיא היוותה בסיס לספריית מוסד הרב קוק.

הרב פישמן מימון נפטר בירושלים בתמוז תשכ"ב (1962). עוד בחייו נקרא על שמו המושב כפר מימון שבנגב.

לעיון נוסף

- בן-יהודה, גאולה, הרב מימון בדורותיו, ירושלים תשל"ט
- דון יחיא, אליעזר, "מנהיגות פוליטית בציונות הדתית: הרב יהודה לייב מימון, מנהיג "המזרחי", בר-אילן: ספר השנה של אוניברסיטת בר-אילן, מדעי היהדות ומדעי הרוח, כ"ח-כ"ט (תשס"א), עמ' 123-160.

הגרי"ד סולובייצ'יק, "וביקשתם משם", "איש ההלכה- גלוי ונסתר", הוצאת ספריית אלינר, תשלי"ט, עמ' 162-163.